

27. Рубан Л. С. Процесс социализации учащихся: (Социологический анализ проблем национальной школы региона с диффузным расселением) : автореф. дис. ... канд. филос. наук. – М., 1992. – 22 с.
28. Соколова Е. Е. Введение в психологию. – М. : АООТ Твер. полигр. комб, 2005. – 351 с.
29. Социологические проблемы воспитания. – М. : Педагогика, 1981. – 210 с.
30. Социологический справочник / под общ. ред В. И. Воловича. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 382 с.
31. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках / ред. Г. В. Осипов. – М. : Норма, 2002. – 488 с.
32. Социология: наука об обществе : учебн. пособие для студ. вузов / под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача и др. – Харків : ИМП “Рубикон”, 1997. – 687 с.
33. Соціальна робота з молоддю в Україні : зб. інформаційно-метод. матеріалів / І. О. Хохленков та ін. ; Український держ. центр соціальних служб для молоді. – К. : Столиця, 1997. – 152 с.
34. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1979. – Т. 1. – 686 с.
35. Философская энциклопедия / глав. ред. Ф. В. Константинов. – Т. 5. – М. : Сов. энциклопедия, 1970. – 740 с.
36. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
37. Шварцман К. А. Философия и воспитание: Критический анализ немарксист. концепций. – М. : Политиздат, 1989. – 280 с.

Демина О. С. Понятие, особенности и роль социализации в обществе.

В статье представлен анализ основных концепций и подходов к проблеме социализации личности, определяющих значение и содержание феномена правовой социализации в трансформирующемся обществе.

Ключевые слова: социализация, правовая социализация, институт социализации, воспитание, самообразование, социальный опыт, ценностные ориентации.

O. Dyomina. A concept, features and role of socialization, is in society.

In the article the presented analysis of basic conceptions and approaches is to the problem socializations of person, which expose a value and maintenance of the phenomenon of legal socialization in society which is transformed.

Keywords: socialization, legal socialization, institute of socialization, education, self-education, social experience, valued orientations.

Івченко І. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті розглянуто поняття та структуру механізму забезпечення прав і свобод дитини з обмеженими можливостями, визначено основні види гарантій прав і свобод дитини-інваліда.

Ключові слова: дитина з обмеженими можливостями, права і свободи дитини з обмеженими можливостями, механізм забезпечення прав і свобод дитини з обмеженими можливостями, гарантії прав і свобод дитини з обмеженими можливостями.

Безперервний процес суспільного та державного розвитку призводить до усвідомлення необхідності не тільки декларування прав та свобод людини і

громадянина, але й створення ефективного механізму їх реалізації. Зрозуміло, що закріплення в чинному законодавстві можливостей людини розпоряджатися певними благами ще не означає, що на практиці, в повсякденному житті така можливість зможе бути повною мірою реалізована. Однак, поза сумнівом, дієва охорона, належна реалізація та ефективний захист прав та свобод дитини з обмеженими можливостями можливі за умови ефективної діяльності механізму забезпечення прав та свобод такої дитини.

Слід відмітити, що саме поняття “механізм забезпечення прав і свобод особи” було предметом вивчення та аналізу багатьох науковців.

Вперше у вітчизняній науці механізм впливу права на суспільні відносини у 1961 році дослідив М. Г. Александров у праці “Право і законність в період розгорнутого будівництва комунізму” [1], визначивши взаємозв’язок права та суспільних відносин, нормативний характер впливу права на суспільні відносини.

Серед сучасників виділимо погляди найбільш відомих теоретиків права на зміст поняття “механізм забезпечення прав і свобод особи”. Так Н. М. Оніщенко визначає механізм забезпечення прав і свобод особи як комплекс взаємопов’язаних, взаємодіючих юридичних передумов, нормативних засобів та загально-соціальних умов, що створюють належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення прав і свобод людиною [2, с. 487].

Вважаємо, що в загальних рисах механізм забезпечення прав та свобод дитини з обмеженими можливостями буде відповідати визначенню, яке дає Н. М. Оніщенко. Специфіка такого механізму і його відмінність від загального механізму забезпечення прав та свобод особи полягає в спеціальному суб’єкті – дитині з обмеженими можливостями, яка внаслідок її фізичної та/чи розумової незрілості і обмеженості потребує спеціальної охорони, піклування та захисту.

О. Ф. Скакун визначає механізм забезпечення прав і свобод людини як систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності [3, с. 190]. Це визначення більш складне для розуміння через те, у законодавстві відсутнє визначення поняття людської гідності дитини.

Таким чином, механізмом забезпечення прав і свобод дитини з обмеженими можливостями вважаємо систему загальносоціальних та спеціальноюридичних факторів, засобів і заходів, які, взаємодіючи між собою, створюють належні юридичні і фактичні умови для реалізації, охорони та захисту прав і свобод дитини з обмеженими можливостями. Завданням цього механізму є створення умов для всебічного і безбар’єрного розвитку такої дитини як повноправного члена суспільства, охорони, захисту та відновлення в разі порушення її прав та свобод.

Традиційно виділять три основні підсистеми механізму забезпечення прав та свобод людини: механізм реалізації, механізм охорони, механізм захисту [3, с. 190]. Проаналізуємо кожен з окреслених механізмів детальніше.

Механізм охорони – система правових заходів, нормативно-правових актів та правовідносин, спрямованих на профілактику порушень прав дитини з обмеженими можливостями, забезпечення правомірної поведінки відповідних суб’єктів щодо такої дитини.

Реалізація прав – це втілення приписів правової норми у діяльності суб'єктів, а відтак механізм реалізації права – це діяльність суб'єкта права, зобов'язаної сторони, законодавчого органу, правозастосовчого органу та наявні юридичні норми, які регулюють їх діяльність. Розрізняють три основні форми реалізації права: використання, виконання та дотримання [4, с. 451].

За такого підходу механізм реалізації прав дитини з обмеженими можливостями буде визначатися як діяльність суб'єктів (законодавчого органу, правозастосовчих органів, батьків, інших осіб або самої дитини), спрямована на використання, виконання, дотримання прав та свобод дитини з обмеженими можливостями, формування засобів і факторів, які можуть створити умови для якнайповнішої реалізації прав такої дитини у всіх сферах суспільного життя.

Н. В. Несинова розглядає механізм захисту прав дитини як єдину злагоджену систему державних органів та громадських організацій, які на основі чинного законодавства з метою захисту прав неповнолітніх контролюють, координують та безпосередньо беруть участь у запобіганні, виявленні та припиненні порушень прав неповнолітніх шляхом усунення причин та умов цих порушень і притягнення до юридичної відповідальності винних осіб [5, с. 188]. Притягнення до юридичної відповідальності винних у порушенні прав та свобод дитини з обмеженими можливостями, на нашу думку, є наслідком діяльності, спрямованої на запобігання, виявлення та припинення порушень, тому таке визначення видається дискусійним, певною мірою однобоким, що пояснюється специфікою здійсненого автором дослідження.

На наш погляд, механізм захисту прав дитини з обмеженими можливостями є динамічним правовим явищем, в якому мають бути задіяні не лише державні органи та громадські організації, а й інші інституції, передусім ті, що захищають права інвалідів, права дітей.

Отже, механізм забезпечення прав та свобод дитини з обмеженими можливостями – це взаємодія динамічної системи правових форм, засобів та заходів, яка виявляється у діяльності державних органів та інституцій громадянського суспільства у сфері охорони, реалізації та захисту прав і свобод дитини з обмеженими можливостями.

С. В. Несинова, досліджуючи складові частини механізму захисту прав неповнолітніх, відзначила, що до них належать суб'єкти, об'єкт, нормативно-правова база, форми, методи, гарантії, мета [5, с. 188]. На нашу думку, до складу механізму забезпечення прав та свобод дитини з обмеженими можливостями, крім зазначених елементів, входять також правове виховання та правова соціалізація такої дитини, які мають суттєвий вплив на забезпечення її прав.

Суб'єкти, тобто учасники суспільних відносин у сфері правового статусу дитини з обмеженими можливостями, у зв'язку з багатством змісту таких відносин досить різноманітні. Відповідно до наданих їм юридичних прав і обов'язків здійснюють певні дії, завдяки яким виникають належні юридичні і фактичні можливості для реалізації, охорони та захисту прав та свобод дитини. До них відносять органи державної влади і місцевого самоврядування, їх посадові особи, громадські організації, правоохоронні органи, навчальні, оздоровчі та лікувальні заклади. Цей перелік не є вичерпним.

Об'єктом суспільних відносин у сфері правового статусу дитини з обмеженими можливостями є матеріальні і нематеріальні блага, які необхідні для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку такої дитини.

До нормативно-правової бази входять нормативно-правові акти матеріального і процесуального характеру, які передбачають і закріплюють права дітей з обмеженими можливостями, порядок їх реалізації, захисту та юридичну відповідальність за їх порушення. Форми і методи механізму забезпечення прав та свобод дитини передбачають завдання, компетенцію відповідних органів, заходи та засоби правозахисного, превентивного, організаційного впливу. Метою механізму є створення умов для всебічного розвитку дитини з обмеженими можливостями, охорони, реалізації та захисту її прав та свобод.

Найважливішим чинником реального забезпечення прав і свобод дитини поряд з їхнім визнанням, дотриманням і повагою, виступає гарантування. Саме гарантії основних прав і свобод дитини надають усім елементам механізму забезпечення прав і свобод реального змісту для можливості безперешкодного їх здійснення, охорони і захисту.

Механізм забезпечення прав та свобод дитини з обмеженими можливостями є необхідною умовою функціонування та ефективної реалізації їх гарантій.

У юридичній літературі існують різні підходи до визначення гарантій прав та свобод особи. Так В. О. Котюк вважає, що поняття “гарантії” охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [6, с. 382].

О. Ф. Скакун під гарантіями прав, свобод і обов'язків людини та громадянина розуміє систему соціально-економічних, моральних, політичних, юридичних умов, засобів і способів, які забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [2, с. 187]. М. І. Хавронюк гарантіями реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина вважає умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації прав та свобод людини і громадянина [7, с. 246].

На думку А. М. Колодія та А. Ю. Олійника гарантії основних прав і свобод – це система норм-принципів, умов і засобів, що забезпечують у своїй сукупності здійснення конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина [8, с. 223]. М. І. Матузов та О. В. Малько вбачають у гарантіях соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризує три моменти: 1) пізнавальний, який дозволяє розглядати предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні знання про соціальну і правову політику держави; 2) ідеологічний, використовуваний політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей всередині країни та за її межами; 3) практичний, що визнається як інструмент гарантій юриспруденції та передумова задоволення соціальних благ особи [9, с. 275]. У С. В. Бобровник гарантії прав і свобод людини та громадянина є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини [10, с. 105].

С. В. Калашніков формулює гарантії прав та свобод як сукупність засобів, способів і процедур, що створюють умови, за яких особистість може реально захищати і обстоювати на законній підставі передбачені Конституцією, законодавчими актами і поточним законодавством свої права та інтереси, які визнаються, дотримуються усім суспільством та захищаються державою [11, с. 18].

Необхідно відзначити, що в юридичній науці немає єдиного підходу до класифікації гарантій. Зокрема, виділяють: національні та міжнародні; прості, складні та змішані; загальні, спеціальні та індивідуальні; економічні, соціальні, політичні, ідеологічні (духовні) та юридичні; гарантії реалізації, охорони та захисту прав; парламентські, президентські, урядові, адміністративні, прокурорські, адвокатські, самоврядні; конституційні та галузеві; матеріальні та процесуальні; нормативно-правові та організаційно-правові тощо. Заслуговує на увагу думка Ж. Пустовіт: “В умовах правової держави всі гарантії слід визначати як юридичні” [12, с. 28]. Однак більшість учених традиційно їх поділяє на загальні, тобто такі, що відповідають різним сферам суспільних відносин, та юридичні (спеціальні), тобто закріплені в чинному законодавстві держави.

Аналізуючи різні підходи науковців, вважаємо, що гарантії прав і свобод дитини з обмеженими можливостями слід розглядати як систему соціально-економічних, політичних, культурних (духовних) та інших умов та засобів, що забезпечують охорону, реалізацію та захист прав і свобод таких дітей.

Проаналізуємо гарантії прав і свобод дитини з обмеженими можливостями з позиції відповідних галузей суспільних відносин.

Базовими у забезпеченні прав та свобод дитини є соціально-економічні гарантії. Як відзначає О. Ф. Скакун, соціально-економічні гарантії – це єдність соціально-економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг, фінансових коштів, свобода економічної діяльності, визнання і рівний захист усіх форм власності, соціальне партнерство між людиною і державою, робітником і роботодавцем, захист конкуренції у підприємницькій діяльності [2, с. 187].

Окремі автори розділяють вказаний вид гарантій на соціальні та економічні гарантії. Так В. Ф. Погорілко зазначає, що економічні гарантії конституційних прав і свобод громадян – це спосіб виробництва, економічний лад суспільства, який має забезпечувати неухильне зростання продуктивних сил на основі визнання та захисту різних форм власності на засоби виробництва; соціально-орієнтована ринкова економіка; економічна свобода громадян та їхніх об'єднань у виборі форм та здійснення підприємницької діяльності [13, с. 221]. І. Й. Магновський вказує, що соціальні гарантії - це ті основні заходи соціального характеру, які спрямовані на підвищення результативності механізму здійснення прав і свобод громадян України, а також тих осіб, які на законних підставах перебувають у державі [12, с. 10].

Аналізуючи зазначені наукові підходи, автор дійшла висновку, що, досліджуючи проблему забезпечення прав і свобод дитини, у тому числі дитини з обмеженими можливостями, доцільніше вживати термін „соціально-економічні гарантії”, оскільки у гарантуванні прав і свобод дитини вони є взаємозалежними та взаємообумовленими, нерідко невіддільними один від одного. Лише їх гармонійне поєднання може гарантувати реалізацію інтересів дитини-інваліда.

На наш погляд, соціально-економічні гарантії прав і свобод дитини передбачають відповідне середовище, у якому зростає дитина, що забезпечує вільне використання прав і свобод. Це соціальна стабільність у суспільстві, достатній життєвий рівень, сімейне виховання, широка система закладів охорони здоров'я, система закладів освіти та доступ до них тощо.

Система соціально-економічних гарантій в Україні перебуває у процесі розвитку. Законодавство про охорону дитинства осіб з обмеженими можливостями спрямоване на розширення соціально-правових гарантій, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку таких дітей.

О. В. Зайчук, А. П. Заєць та інші дослідники до політичних гарантій відносять діяльність держави, представництво політичних інтересів інститутами політичної системи, наявність реально діючих інститутів безпосередньої та представницької демократії, можливість населення звертатись за захистом своїх прав до спеціальних органів держави тощо [14, с. 106]. Ми поділяємо думку, що політичні гарантії забезпечення прав дитини з обмеженими можливостями – це спрямована політика держави на забезпечення належного рівня життя такої дитини, на формування умов для реалізації її прав та свобод.

У сучасному українському суспільстві спостерігаються вагомі зміни у системі політичного гарантування прав дитини. Важливе значення має Загальнодержавна програма, “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини”, яка спрямована на забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні та Державна цільова програма розвитку національного усиновлення дітей в Україні “Кожній дитині – власну родину” на 2006–2016 роки.

Важливе значення у сфері політичних гарантій має діяльність громадських організацій, що направлені на захист дітей-інвалідів.

Культурні (духовні) гарантії прав та свобод дитини з обмеженими можливостями – це система духовних цінностей суспільства, в основі яких є визнання такої дитини активним суб'єктом належних їй прав та свобод, сприяння культурному та інтелектуальному розвитку дитини. До числа духовних гарантій відносять наявність ідеологічної багатоманітності, загальнодоступність та безоплатність освіти, доступ до інформації, свободу літературного, художнього, наукового та інших видів творчості тощо.

Отже, проведені дослідження дає змогу зробити висновок, що механізм забезпечення прав і свобод дитини з обмеженими можливостями – це система загальносоціальних та спеціальноюридичних передумов, засобів та заходів, що створюють належні юридичні і фактичні умови для реалізації, охорони та захисту прав та свобод дитини з обмеженими можливостями. Центральне місце у такому механізмі займаються гарантії забезпечення прав і свобод дитини з обмеженими можливостями.

Використані джерела:

1. *Онiщенко Н.* Механізм забезпечення прав і свобод особи // Міжнародна поліцейська енциклопедія: понятійний апарат, концептуал. підходи, теорія та практика: у 10 т. / Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К., 2005. – Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. – С. 487-488.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник : пер з рос. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.
3. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади взаємодії права і культури / Ю. С. Шемшученко // Право та культура: теорія і практика : міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 15-16 трав. 1997 р. / за ред. Ю. Шемшученка, В. Кампо, М. Поплавського. – К., 1997. – С. 4-6.
4. Несинова С. В. Державно-правовий механізм захисту прав неповнолітніх в Українській РСР (60-і – поч. 80-х рр. ХХ ст.) : дис. ... канд. юрид. наук / С. В. Несинова ; Нац. акад. внутріш. справ України. – К., 2005. – 230 с.
5. Наливайко О. І. Функціональне призначення права у процесі захисту прав людини / О. І. Наливайко // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. – № 1. – С. 57-64.
6. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник. – К. : Атіка, 2005. – 592 с.
7. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навчальний посібник / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.
8. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посібник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
9. Теория государства и права : курс лекций / М. И. Байтин, Ф. А. Григорьев, И. М. Зайцев и др. ; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
10. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
11. Калашников С. В. Система конституционных гарантий обеспечения прав и свобод граждан в условиях формирования в России гражданского общества / С. В. Калашников // Государство и право. – 2002. – № 10. – С. 17-25.
12. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Ж. Пустовіт // Право України. – 2000. – № 3. – С. 28-30.
13. Перестройка и правовое воспитание советских граждан / Н. И. Козюбра, В. В. Оксамытный, Е. В. Бурлай и др. ; отв. ред. Н. И. Козюбра ; АН УССР. Ин-т гос-ва и права. – К. : Наук. думка, 1989. – 304 с.
14. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін. ; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 685 с.
15. Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства і дитинства: парлам. слухання 7 черв. 2005 р. // Інформаційне управління ВРУ. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.

Ивченко И. А. К вопросу о механизме обеспечения прав и свобод ребенка с ограниченными возможностями

В статье рассмотрено понятие и структура механизма обеспечения прав и свобод ребенка с ограниченными возможностями, определены основные виды гарантий прав и свобод ребенка-инвалида.

Ключевые слова: *ребенок с ограниченными возможностями, права и свободы ребенка с ограниченными возможностями, механизм обеспечения прав и свобод ребенка с ограниченными возможностями, гарантии прав и свобод ребенка с ограниченными возможностями.*

I. Ivchenko. To the question about the mechanism of providing of rights and freedoms of child with the limited possibilities

In the article a concept and structure of mechanism of providing of rights and freedoms of child with the limited possibilities is considered, the basic types of guarantees of rights and freedoms of child-invalid are certain.

Keywords: *child with the limited possibilities, rights and freedoms of child with the limited possibilities, mechanism of providing of rights and freedoms of child with the limited possibilities, guarantees of rights and freedoms of child with the limited possibilities.*